

Kapitel 12

Kommunikation i skolans slöjdpraktik

Marléne Johansson

Avsikten med detta kapitel är att rikta uppmärksamheten på kommunikativa aspekter och hur dessa återskapas och nyskapas i skolans slöjdverksamhet. Redovisning och diskussion förs utifrån delar av den forskning som utförts i samband med min doktorsavhandling *Slöjdpraktik i skolan – hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap* (Johansson, 2002). Avhandlingen visar hur kommunikation i skolans slöjdpraktik sker på flera sätt och med stöd av olika resurser. Genom kommunikation lär sig eleverna tänka, agera och bli delaktiga i slöjdpraktikens kunskaper.

Sätta ord på och synliggöra lärande i skolans slöjdpraktik

Vid studier av slöjdens praktik går det att hänvisa till vad som står i styrdokument och i kursplan för slöjdamnet. Slöjdverksamhet i skolan kan vara detsamma som beskrivs i styrdokumentet, men det som står skrivet i läroplans- och kursplanetexter behöver inte vara detsamma som eleverna i någon mening faktiskt ägnar sig åt. Materialet som insamlades i avhandlingsstudien är inte speglat mot några läroplanstexter, inte heller diskuteras resultaten som "bra" eller "dåliga" exempel gentemot skolans styrdokument. Men resultaten kan ändå användas i diskussioner och didaktiska sammanhang samt nyttjas som forskningsunderlag i utveckling av slöjdamnet.

Slöjdaktiviteter i slöjdsalarna är sparsamt vetenskapligt dokumenterade. Brist på forskningsresultat bidrar till lösa förmodanden och allmänt tyckande om slöjdverksamhet. När skolämnen debatteras, exempelvis matematik, är ämnena oftast speglade mot forskningsresultat. Egna åsik-

ter om slöjd är otillräckliga i jämförelse med annan skolforskning eller i argumentation om slöjdens plats i svensk grundskola. Därför är det angeläget att få forskningsresultat från ämnesområdet kända och sätta ord på aktiviteter elever ägnar sig åt i slöjdpraktik.

En väg att försöka närma sig slöjdens praktik är att gå ut i verksamheten och se efter. En strävan med avhandlingsstudien var att "öppna dörren till slöjdsalen" genom att dokumentera slöjdverksamhet och beskriva det som många gånger stannar innanför slöjdsalarnas väggar. Studien utfördes i linje med forskningsetiska regler. Mycket tid ägnades åt att informera och inhämta tillstånd från skolledare, lärare, elever och föräldrar. Jag följde och filmade slöjdarbetet i tolv slöjdgrupper under en termin. Videomaterial insamlades med en mindre videokamera som var lätt att förflytta sig med, exempelvis mellan maskiner. Inspelningarna utfördes helt utan ambitioner att göra någon proffsig dokumentär eller att leta efter och filma någon speciell situation, utan snarare utifrån syftet att dokumentera *vad* och *hur* elever gör under slöjdverksamhet. En strävan var att med hjälp av videokamera mer ingående försöka fånga *något* av det som kan utspela sig i slöjdens praktik. Det är omöjligt att passivt och förutsättningslöst observera i en praktik. När forskaren är välbekant med miljön upptäcks och tolkas aktiviteter utifrån de kunskaper en person som är insatt i praktiken har, samtidigt som personen måste vara extra uppmärksam på egen förförståelse vid tolkningen (Agar, 1980). Analyserna gjordes både ur ett insiderperspektiv och ur ett outsiderperspektiv. Insatt i praktiken blir personen ändå en sorts outsider genom att själv genomföra videospelningarna och delta i verksamheten som en observatör. God kännedom om slöjdverksamhet kan dock vara en fördel för att undvika en alltför generell och ytlig tolkning av de olika slöjdaktiviteterna.

Ett mycket rikt och intressant material insamlades, men det ska poängteras att studierna inte var menade att exemplifiera all slöjdundervisning. Studien kompletterades med elevers och lärares dagboksanteckningar där de med egna ord beskrev arbetet i slöjdsalen. Dagbokstexter ger en intressant bild av hur elever och lärare med egna ord beskriver slöjddandet (Johansson, 1994, 1995, 1999), men eftersom slöjdverksamheten skulle studeras än mer ingående användes videokameran som ett hjälpmedel att dokumentera slöjdaktiviteter. Analyserna var tidskrävande, allt material, varje videospelningssekvens, observationsanteckning, dagbokstillfälle och föräldrakommentar analyserades. Med intryck från etnografiska, etnometodologiska och samtalsanalytiska forskningstraditioner illustrerades resultaten med transkriberade videoutdrag för att eftersträva autenti-

citet och samtidigt göra materialet tillgängligt för läsaren (Atkinson & Heritage, 1996; Erickson, 1992; Goodwin, 2000; Silverman, 1995, 1997).

I avhandlingen används en sociokulturell referensram för att analysera och sätta ord på aktiviteter i slöjdverksamhet. Med ett sociokulturellt perspektiv på kunskap och färdighet menas bland annat att fokus ligger på mänskliga aktiviteter där samtal, olika typer av interaktion, resone-
mang samt användning av redskap och andra artefakter ingår. Aktivite-
terna kan vara utövade i små eller stora grupper eller av enskilda perso-
ner i sociala praktiker. Ett sociokulturellt angreppssätt har utgångspunk-
ter i Vygotskys idéer som har vidareutvecklats av ett stort antal forskare
(Chaiklin & Lave, 1993; Dysthe, 2003; Säljö, 2000, 2005, Vygotsky, 1978,
1986, 1995; Wertsch, 1998). Vi hanterar omvärlden med hjälp av fysiska
och mentala redskap, som medierar (förmedlar) världen och gör den me-
ningsfull för oss. Redskapen både erbjuder och får mening utifrån våra so-
ciala och kulturella erfarenheter och de blir hjälpmedel för att tolka, ta
ställning och handla. Genom att bruka redskap blir vi delaktiga i olika so-
ciala praktiker (Säljö, 2000, 2005). I slöjden finns flera "synliga" redskap,
exempelvis en sax, en hyvel, ett strykjärn eller materialet för slöjdarbetet
i sig som jag benämner fysiska redskap. Men med redskap menar jag dess-
utom mentala, intellektuella redskap och alla resurser som används när
elever lär sig slöjda både i samspel med andra och med artefakter.

Vad och hur gör elever när de lär sig slöjda?

Vad får man veta när slöjdaktiviteter analyseras mer ingående? Efter ett antal upprepade analyser under en längre tidsperiod kunde mönster urskiljas, sekvenserna grupperades och fick bilda teman i avhandlingen. Under varje tema exemplifieras variationer i lärandet med dagbokscitat och videoutdrag.

Avhandlingsresultaten presenteras dels på mikronivå, dels på en mer övergripande nivå och över tid under nedanstående teman:

1. Tema interaktion, verbala och icke-verbala redskap

*beskriver i stora drag hur kommunikation går till under slöjdaktivite-
terna.*

2. Tema arbetsredskap, verktyg och maskiner

beskriver hur man agerar med fysiska redskap under slöjdandet.

3. Tema skisser, bilder, ritningar och arbetsbeskrivningar

*beskriver hur text och bilder används som medierande resurser under
slöjdaktiviteter.*

4. Tema material, slöjdprodukt, estetiska och emotionella upplevelser
beskriver handlingar i mötet med materialet vid tillverkningen av slöjdprodukten.

Dessa fyra teman överlappar varandra, men den tematiska uppdelningen blev ett hjälpmedel för att synliggöra skillnader och sätta ord på arbete i slöjdpraktik. Avhandlingen bygger på ett omfattande analyserat material och innehåller en mängd videoutdrag som fokuserar på läroprocesser i slöjd. Några utdrag visas över tid, medan andra endast visar några minuter eller till och med några sekunder av aktiviteter. De utvalda videoutdragen är på samma gång unika, samtidigt som de står som allmänna exempel för en mängd situationer med kommunikativa aspekter i slöjdens praktik. För att exempelvis upptäcka variationer i interaktion när elever arbetade "själva", eller när de arbetade mer eller mindre aktivt i par, eller i grupp, eller tillsammans med lärare, eller vid hög ljudnivå av maskiner, fördes utdrag med dessa variationer till temat om "interaktion". Likväl som betraktaren kan tro att elever arbetar helt utan kontakt med andra när de arbetar med egna slöjdprodukter går det förmodligen alltför generellt att konstatera att "i slöjden samarbetar eleverna". I analyserna framkommer variationer i detta "samarbete" (Johansson, 2002).

Det exempel som jag valt att presentera och diskutera här är en del av videoutdraget *Spegelramar* från tema *interaktion, verbala och icke-verbala redskap* (för hela videoutdraget, se Johansson, 2002, s.114–117). Utdraget beskriver en grupp flickors arbete med spegelramar och hyllor i trä- och metallslöjd i skolår 6. Videoutdraget ska sättas i relation till övriga aktiviteter i slöjdsalen, men också till att aktiviteten med spegelramen ingår som en del i en arbetsprocess som pågår under flera slöjdtillfällen. I analyserna och beskrivningarna noterades vem det är som *gör vad*, *vad de säger* och *annat* som sker samtidigt. I utdraget agerar Elin och Anna, men också Sofia "som sitter och tittar på".

Från videoutdrag; Spegelramar

Vem	Gör vad	Säger	Annat
1. Anna	Håller upp handbormaskinen och vänder sig och tittar mot Elin	<i>Vet du ... ? Hur ska man göra!</i>	
1. Elin	Går bort till Anna	<i>Va!</i>	Anna ger bormaskinen till Elin

2. Elin	Håller med båda händerna om borrar-maskinen och trycker och visar snett med borrar där hålet ska borraras (men utan att starta maskinen)	<i>Du sågar ned så ...</i>	Anna står bredvid
3. Elin	Släpper vänster hand och pekar var "hit" är	<i>... en bit ... Och så när du kommer ungefär, ned hit, så ...</i>	
4. Elin	Pekar med pekfingret var borrar kommer att komma ut	<i>... så sågar du så ... så kommer du ut ...</i>	
5. Elin	Lägger ned borrar-maskinen och går tillbaka till sin plats		Anna spänner fast sin spegelram lite bättre i hyvelbänken
2. Anna	Börjar borra en kort stund. Tar bort spån med handen. Borrar lite igen. Stannar, tar bort spån. Borrar, stannar. Borrar tills borrar går igenom. Känner med fingrarna över de borrarade hålen		Borrljud. Sofia sitter och tittar på när Anna borrar

(efter Johansson, 2002, s.115)

Anna och Elin kommunicerar både verbalt och icke-verbalt. Även Sofia (2. Anna) är delaktig i arbetet. Ingen synlig reaktion sker när Elin säger att hon sågar i stället för borrar (2. Elin). Eleverna kommunicerar med hjälp av de fysiska redskapen. Eleverna konstruerar och löser problemen genom social interaktion, de samordnar sina handlingar med hjälp av en riklig språklig och icke-verbal interaktion (kroppsspråk, gester, mimik och medhandlingar). Eleverna håller, vänder sig mot, trycker, pekar, går iväg och borrar. De känner med handen och pratar samtidigt som de gör. Det är vanligt att elever står bredvid och betraktar. De inbjuder andra att bidra och delta och blanda sig i och visar varandra under slöjdandet. Eleverna lär av varandra och av att "undervisa" andra. Eleverna agerar tillsammans med inslag av den sorts kommunikation som kännetecknar mästare-lärlingssituationer och där läraren i slöjdsalen inte nödvändigtvis är mästaren.

Videoutdraget Spegelramar är hämtat från temat om interaktion, men det kan diskuteras utifrån samtliga teman. Aktiviteten ska också ses som en situation som utspelas i hela slöjdgruppen och i en slöjdsal med dess artefakter och språkbruk. Arbetet i slöjdens praktik är komplext, verksamheten erbjuder eleverna ett lärande under en ofta oförutsedd ar-

betsprocess när de tillverkar slöjdföremål i slöjdens material från idéer till färdiga produkter. Avhandlingsresultaten speglar hur slöjdaktiviteter skapas genom interaktion med andra och i växelverkan med mentala och fysiska redskap. Tanken får uttryck i samtal och icke-verbal kommunikation samt i handens bruk av verktyg och maskiner. Slöjdaktiviteter är kommunikativa i flera bemärkelser, mentala och fysiska redskap integreras när man diskuterar, utbyter erfarenheter och skapar gemensam förståelse under arbetet i slöjdens praktik (Johansson, 2002, 2005, 2006).

Några sammanfattande slutsatser om slöjdpraktik i skolan

För en mer ingående redovisning, i linje med utdraget "Spegelramar", hänvisas till avhandlingen (Johansson, 2002). Här nedan följer några sammanfattande slutsatser om slöjdpraktik i skolan:

Tema 1 – interaktion, verbal och icke-verbal kommunikation

Slöjd är ett påtagligt kommunikativt ämne. Det förekommer en omfattande språklig och icke-verbal interaktion (kroppsspråk, gester, mimik och medhandlingar). Eleverna löser problemen genom social interaktion, även om de arbetar med egna slöjdprodukter. Slöjdarbete är inget ensamarbete! Eleverna talar, betraktar och visar när de växlar mellan att vara den som "hjälp till" och att vara den som "får hjälp", eleverna ger varandra stöd under läroprocessen. Slöjdaktiviteter utvecklas i interaktion med personer, situation och omgivning såväl i skolan som utanför skolan och mellan slöjdtillfällena, över tid. Inspiration och intryck i arbetet utgår i stor utsträckning från elevens vardag utanför skolan.

Tema 2 – arbetsredskap, verktyg och maskiner

Arbetsredskap, verktyg och maskiner fungerar som hjälpmedel och tankestöd. Slöjdens fysiska arbetsredskap medierar tanke i handling och fungerar som strukturerande resurs. Arbetsredskapen blir hjälpmedel för att lösa problem. Eleverna upptäcker och "lånar" kunskaper, med historisk, social och kulturell bakgrund, som finns inbyggda i arbetsredskapen. Eleverna kommunicerar med hjälp av arbetsredskapen när de delger sina erfarenheter.

Tema 3 – skisser, bilder, ritningar och arbetsbeskrivningar

Skisser, bilder, ritningar och arbetsbeskrivningar används som hjälpmedel, redskap, som stöd för tankar och resonemang runt slöjdprodukten. Utöver skriven text är skisser, ritningar och bilder visuella tankestöd. In-

struktioner fungerar som en länk mellan användare och fysiska arbetsredskap för att beskriva och kommunicera handlande. I lärandesituationerna kopplas resonemang i text och bildspråk till fysiskt agerande. Text- och bildtolkning tränas genom att man lär sig se relationen mellan ett tänkt föremål och en förebild. Skisser, bilder, ritningar och instruktioner innehåller komplex information och de får mening av användarna, beroende av situation och sammanhang. Aktiviteter i slöjdverksamhet utmärks av att flera abstraktionsprocesser och ställningstaganden samordnas.

Tema 4 – material, slöjdprodukt, estetiska och emotionella upplevelser

I mötet med slöjdens material erbjuds eleven rika tillfällen till estetiska överväganden och emotionella upplevelser. Eleverna tänker med materialen under slöjdarbetet. Vid estetiska överväganden betraktar, resonerar och medagerar elever och lärare utifrån erfarenheter och situation. Föreställningar och fantasi formas i aktiviteter med materialen, i interaktion med andra och den situation som skapas. När eleverna omvandlar material till slöjdprodukter finns inte några givna lösningar utan nya lösningar skapas när förutsättningar ändras. Eleverna kommer i kontakt med resurshushållningsfrågor om vad det innebär att konsumera, tillverka själv eller vårda och återanvända. Upplevelser i tillverkningsprocessen och genom slöjdprodukten, som artefakt, ges mening i det förhållande som skapas mellan produkter, situation och sammanhang och med dem som medagerar. Slöjdprodukter i sig, eller som delar under tillverkningsprocessen, medierar mening.

Egen och kollektiv mening om slöjdverksamhet

I samma studie ingår frågor till elevers föräldrar om deras uppfattningar om slöjdverksamhet i skolan. Elevernas föräldrar representerar olika bakgrund, de kommer från olika bostadsområden och har varierande yrkesbakgrund, de är exempelvis snickare, tandläkare, förskollärare, konstnärer, studerande eller arbetslösa. När föräldrarna kommenterade nyttan av sina barns kunskaper från grundskolans slöjdämne uttrycktes det i ordalag som "förhoppningsvis rent praktisk nytta", "bra komplement till mer huvudstyrda ämnen" eller "den praktiska undervisningen är en viktig balans mot den teoretiska". En dominerande uppfattning om slöjd hos föräldrarna är att kunskaperna är "praktiska" och fungerar som ett komplement eller motvikt till "teoretiska" kunskaper. Begreppen teori och praktik har en lång statustradition i samhället. Motsättningen borde vara överspelad, men det finns de som menar att så kallad teori

skulle sitta i huvudet och det praktiska i händerna. Ogrundade antaganden har byggts in i begreppen.

Föräldrarna kopplar främst användning av slöjdkunskaperna till några specifika yrken som förskollärare, slöjdlärare och snickare. De sammanhang de nämner att kunskaper och erfarenheter från slöjdundervisning berör, är framför allt i hemmet och att kunskaperna kanske kan användas senare i livet. Vanliga kommentarer på frågan om det är något föräldrarna saknar i dagens slöjdundervisning är att de har bristande kunskaper om vad slöjdundervisning är i dag. Utöver den kollektiva uppfattningen att framhålla kunskaperna som "praktiska" och som ett komplement eller en motvikt till "teoretiska" kunskaper hänvisar föräldrarna till egen mening och erfarenheter från skola och slöjd. Det finns alltså en stor okunskap hos föräldrarna om de aktiviteter elever är involverade i när de slöjdar. I Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan 2003, NU-03, framkom likartade värderingar av slöjddämnet. Tillsammans med kemiämnet värderades slöjd lägst av föräldrarna när de ombads att rangordna skolans viktigaste ämnen för sina barns utveckling och lärande (Skolverket, 2004a, 2004b, 2005).

Privata minnen från egen skoltid med varierande upplevelser och meningar har bidragit till slöjdens allmänna offentlighet, likaväl som kollektiva uppfattningar oreflekterat har återskapat traditionella uppfattningar om slöjdverksamhet. Det finns stora brister och motsägelser i det man menar sig veta. Man hänvisar till vad man tror eller kanske till och med hoppas. I familjen och i andra sammanhang, i samspel med andra, reproduceras och skapas normer och uppfattningar. Alla erfarenheter har vi inte skaffat själva, utan en del har vi övertagit genom sådant vi upplevt eller hört berättats, exempelvis av våra föräldrar, lärare eller från medier. Vad och hur elever gör i skolans slöjdverksamhet är till stora delar ett utforskat och ouppmärksammat fält. Slöjdforskning är en bristvara! Befintlig forskning är relativt okänd och har svårt att nå ut och bli tillämpad. Genom att sätta ord på slöjdverksamhet kan dokumenterade resultat utgöra en grund för vidare forskning och bidra till en utveckling av slöjddämnet och dess roll i skolan. I forskningsprojektet Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker utforskas än mer av slöjdens praktik (Lindström, Borg, Johansson & Lindberg, 2003).

Teoretiskt, praktiskt eller som i slöjden?

Avhandlingsstudien är utförd med hjälp av klassrumsstudier i slöjdsalen, men resultaten kan förmodligen väcka frågor och reflektion om lärande i

andra så kallade praktiska verksamheter, till exempel i en tandläkarpraktik, i en bilverkstad, i ett kök eller i arbetet runt ett operationsbord. Utöver resultat om slöjdverksamhet i skolan avser min forskning att bidra till en mer vid frågeställning runt det som ofta benämns praktiska kunskaper. Ingen mänsklig verksamhet kan vara vare sig så kallad teoretisk eller praktisk. Idéer, värderingar, kunskaper och andra resurser och fysiska redskap – artefakter – förvärvas i interaktion med omvärlden (Chaiklin & Lave, 1993; Jernström & Säljö, 2005; Lindberg, 2003; Martin, 2004; Säljö, 2000, 2005). I tillverkningsprocessen, från idéer, material till färdiga slöjdprodukter konstrueras och löses problem genom social interaktion. Under interaktion överförs kunskaper till olika artefakter och vi använder och lånar kunskaper från artefakter. De konstruktioner som det fysiska formandet av material till slöjdprodukter innebär är inbäddade i intellektuella och kommunikativa handlingar (Johansson, 1999, 2002, 2005, 2006).

I studiens dagboksanteckningar, under slöjdtillfälle fem, skriver Erling, som är nio-tio år, i en och samma mening:

I dag har jag sågat till min militärbåt och planeherat och mätt och pratat

Trots sin fåordighet beskriver Erling, att han föreställer sig den färdiga slöjdprodukten som en militärbåt, att han använt fysiska redskap när han sågat och mätt, att han har tänkt genom att planera [planeherat], och att han kommunicerat genom att prata. Erling har egentligen beskrivit slöjlandet väl och visat att slöjdarbete innefattar flera kommunikativa aspekter. Denna gränslösa växelverkan mellan flera olika tankestöd speglas i flera av avhandlingens dagboks- och videoutdrag. Tanke, språk och handling integreras i slöjdarbetet. Det är omöjligt att se arbetet uppdelat, eller som antingen eller, det som avoreflekterad vana benämns teori och praktik smälter samman!

Reflektion runt slöjdpraktikens kommunikativa aspekter – tradition, mångfald och utmaning

Slöjdande har en lång tradition som är kopplad till svenska och nordiska kulturtraditioner. I bondesamhället skolades barnen i arbetet genom att de fick vara med i de vuxnas göromål. Kulturell och materiell reproduktion var knuten till hemmet (Björk, 1997; Ingers, 1974). Med samhällsförändringarna ersattes hemproduktion och hantverk till stora delar av industriellt tillverkade varor. Utbildning inom slöjdområdet förekom ti-

digt och blev mer vanlig när slöjdaktiviteter institutionaliserades till skolämnet slöjd (Borg, 1995, 2001; Hartman, Thorbjörnsson & Trotzig, 1995). Under 1900-talet förekom slöjdundervisning på de flesta skolor, men slöjdämnet blev obligatoriskt i folkskolan först 1955. Slöjdämnet var tidigt uppdelat i flickslöjd och gosslöjd och senare i slöjdarterna textilslöjd respektive trä- och metallslöjd. Genom olika läroplaners förändringar är slöjdämnet i dag ett ämne i slöjdens olika material och obligatoriskt under hela grundskoletiden med 330 timmar (Skolverket, 2005).

En fråga som kan ställas i dag, och som kanske kräver djupare reflektion, är varför slöjd finns som ett obligatoriskt ämne i svensk grundskola, när mycket av det barn och ungdomar tillverkar i slöjden går att köpa i olika kläd-, inrednings- och byggvaruhus (Johansson & Hasselskog, 2005; Skolverket, 2005). Just nu är intresset för heminredning, boende, kläder och design stort. Handböcker, tidskrifter och TV-program visar hur man tillverkar och reparerar i hemmet. I media utför både män och kvinnor arbeten inom slöjdområdet som tidigare identifierats som antingen kvinnliga eller manliga. En undran är om slöjdrelaterade tidskrifter och TV-program främst nyttjas som underhållning i likhet med matlagningsprogram? Å andra sidan kommuniceras kunskaper i handling via media. Våra sätt att lära och vad som lärs förändras med sätten att kommunicera kunskaper (Säljö & Linderöth, 2002). Media och informationsteknik bidrar till förändrat lärande samtidigt som dessa inte ersätter den personliga interaktionen och den fysiska kontakten med slöjdens verktyg och material. Det är en viss skillnad mellan att via media och ny teknik se när andra gör, jämfört med att kunna, veta hur, få pröva och våga göra själv.

I slöjden tillverkar barn och ungdomar slöjdprodukter för eget bruk eller för att ge bort i gåva. De fysiska slöjdprodukterna är meningsbärande (Alexandersson, 2007; Borg, 2001; Johansson, 2002). Dels är resultaten av elevernas arbetsinsats synliga i produkten i sig, dels får och ges föremålen en mening genom att de är tillverkade under en process där eleven byggt in sina kunskaper och gett den mening. När slöjdprodukterna är färdiga ges de också mening i omgivning och situation av personerna som ser, använder eller får produkten. Slöjdföremålet, som används eller sparas, medierar upplevelser och mening och kan betraktas som ett slags gränsobjekt (Bowker & Star, 2000), ett kommunikationsmedel mellan skola och hem och/eller över generationsgränser, kulturer och sociala system. Att elevers slöjdprodukter blir till synliga resultat är kanske mindre vanligt för barn och ungdomar i dagens virtuella miljöer. Elever får uppleva den tid det tar att tillverka ett slöjdföremål, arbetsprocessen

får ta den tid den behöver. Kan tid för slöjdarbete också uppfattas som en motkraft till snabb automatik, kortkommandon, stress och tidspress i samhället? Eftertanke, reflektion, återhämtning och försjunknenhet kan förväxlas med ineffektivitet (Jönsson, 2002).

Produktion och konsumtion är allt annat än rättvist fördelat ur ett resurshushållningsperspektiv. En laddad fråga är vad man ska kunna själv, vad man ska överlåta åt andra, vad som ska köpas eller vad som kan repareras eller återanvändas. Vi kan vara insatta i resurshushållningsfrågor utan att det märks i vårt agerande. Kunskafer om hela framställningsprocessen, från råmaterial till produkt, kan vara nödvändiga för att kunna göra miljöriktiga val. I mötet med material och arbetsredskap kan man lära sig något om sig själv men också om förhållandet mellan människa, samhälle och natur (Suojanen, 1997). I vårt komplexa samhälle är lärande och socialisation mer komplicerade skeenden än förr (Hannerz, 1992). Utöver samhällets materiella resurser är människans immateriella resurser av betydelse. Globalisering och anpassning till förändringar ökar behovet av handlingskraftiga individer. Initiativtagande, självförtroende, samarbetsförmåga, nyfikenhet, upptäckarglädje, kreativt experimenterande, reflektion över gjorda erfarenheter och utmaningar, uppräkningsen av önskvärda förmågor kan göras lång. Blir fantasi – att kunna föreställa sig, att våga prova nya lösningar och att klara nya situationer – en allt viktigare kvalitet i samhällsförändringen?

Slöjdämnetts kommunikativa aspekter och mångfald är i stora delar osynliga. Den kunskapsform eleverna erbjuds i slöjden kan bättre tas tillvara, medvetandegöras och kommuniceras tydligare till elever, lärare, föräldrar och beslutsfattare. Det är en utmaning för alla som arbetar inom slöjdområdet att lyfta slöjdens kunskapskvaliteter i relation till en komplex samhällsutveckling. Forskning från skolans slöjdpraktik är givetvis viktig för slöjdämnet och förmodligen även för närliggande ämnesområden, men också för vidare utveckling av hela skolan. Traditioner, makt och myter är starka när kunskapsområden värderas. Om dörrarna öppnas till slöjdsalarna kan slöjdens kunskapskvaliteter komma att bli viktiga resurser i skolans pedagogiska verksamhet.

Referenser:

- Agar, Michael (1980). *The professional stranger: An informal introduction to ethnography*. New York, NY: Academic Press.
- Alexandersson, Mikael (2007). How to do a thing into something? Learning sloyd through interactions with artefacts. Ingår i Marlène Johansson & Mia Porko-Hudd

- (Eds.), *Knowledge, Qualities and Sloyd* (Techne series: Research in Sloyd Education and Crafts Science A: 10/2007, 1–4). Vasa, Finland: Åbo Akademi University, Faculty of Education.
- Atkinson, J. Maxwell, & Heritage, John (Red.)**. (1996). *Structures of social action. Studies in conversation analysis*. Cambridge, NY: Cambridge University Press.
- Björk, Mia** (1997). *Hemarbetets modernitet – en fråga om kön, kunskap, tid och rum*. (Trita-ARK. Akademisk avhandling, 1997:1). Stockholm: Tekniska högskolan.
- Borg, Kajsa** (1995). *Slöjdämnet i förändring, 1962–1994* (LiU-PEK-R-191). Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Borg, Kajsa** (2001). *Slöjdämnet: intryck – uttryck – avtryck* (Linköping Studies in Education and Psychology, 77). Linköping: Linköpings universitet.
- Bowker, Geoffrey, & Star, Susan L.** (2000). *Sorting things out. Classification and its consequences*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Chaiklin, Seth, & Lave, Jean (Red.)** (1993). *Understanding practice. Perspectives on activity and context*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Dysthe, Olga (Red.)** (2003). *Dialog, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.
- Erickson, Fredrich** (1992). Ethnographic microanalysis of interaction. I M.D. LeCompte, W. L. Milloy & J. Preissle (Red.), *The handbook of qualitative research in education* (ss. 201–225). San Diego, CA: Academic Press.
- Goodwin, Charles** (2000). Action and embodiment within situated human interaction. *Journal of Pragmatics*, 32, 1489–1522.
- Hannerz, Ulf** (1992). *Cultural complexity: Studies in the social organization of meaning*. New York, NY: Columbia University Press.
- Hartman, Sven G., Thorbjörnsson, Hans & Trotzig, Eva** (1995). *Handens pedagogik. Kulturarv och utveckling i skolslöjden* (Skapande Vetande, 29). Linköping: Linköpings universitet.
- Ingers, Gertrud** (1974). *Gästgivaröttrarna i Everlöf. Slöjd och bohag i en bonde-släkt under 200 år*. Stockholm: LT.
- Jernström, Elisabeth & Säljö, Roger** (2004). *Lärande i arbetsliv och vardag*. Jönköping: Brain Books.
- Johansson, Marlène** (1994). *Slöjdprocessen – Arbetet i slöjdsalen. Dagboksanteckningar* (Forskningsrapport, 11). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för slöjd och hushållsvetenskap.
- Johansson, Marlène** (1995). Dagboksmetod, kvalitativ analys och tolkning. I: Linnea Lindfors & Juhani Peltonen (Red.), *Slöjdkompetens i nordisk kultur. Del I* (ss. 104–111). (Techne serien: Forskning i slöjdpedagogik, B:1/1995). Vasa: Åbo Akademi, Institutionen för lärarutbildning.
- Johansson, Marlène** (1999). Sociokulturella praktiker i slöjden. *Nordisk Pedagogik*, 19(2), 98–115.
- Johansson, Marlène** (2002). *Slöjdpraktik i skolan – hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap* (Göteborg Studies in Educational Science, 183). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Johansson, Marlène** (2005). Kommunikation och konstruktion i slöjdverksamhet. I: Sampsa Kullas & Marja-Leena Pelkonen (Red.), *The relationship of Nordic handicraft studies to product development and technology* (Techne-serien, Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvvetenskap, B14/2005, 114–128). Rauma: University

- of Turku, Department of teacher education in Rauma.
- Johansson, Marlène** (2006). The work in the classroom for sloyd. *Journal of Research in Teacher Education*, 2-3/2006, 153-171.
- Johansson, Marlène & Hasselskog, Peter** (2005). Slöjdämnet in i framtiden – utvecklat, avvecklat eller invecklat? I Skolverkets antologi *Grundskolans ämnen i ljuset av nationella utvärderingen 2003. Nuläge och framåtblickar*, 166-176.
- Jönsson, Bodil** (2002). *I tid & otid, hemma och på jobbet*. Stockholm: Blombergs.
- Lindberg, Viveca** (2003). Yrkesutbildning i omvandling. En studie av lärandepraktiker och kunskapstransformationer (Studies in Educational Sciences, 64). Stockholm: HLS förlag.
- Lindström, Lars, Borg, Kajsa, Johansson, Marlène & Lindberg, Viveca** (2003). Kommunikation och lärande i slöjdpraktiker. Forskningsprogram. I Jostein Sandven (Red.), *Fagkultur och kernefaglighet* (Techne serien: Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetsenskap, B:12/2003). Köpenhamn: Danmarks Pedagogiske Universitet.
- Martin, Cathrin** (2004). *From other to self. Learning as interactional change*. (Uppsala Studies in Education, 107). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Silverman, David** (1995). *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction*. London: SAGE Publications.
- Silverman, David (Red.)**. (1997). *Qualitative research. Theory, method and practice*. London: SAGE Publications.
- Skolverket** (2004a). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Sammanfattande huvudrapport* (Rapport, 250). Stockholm: Fritzes.
- Skolverket** (2004b). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Huvudrapport – bild, hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa, musik och slöjd* (Rapport, 253). Stockholm: Fritzes.
- Skolverket** (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Ämnesrapport Slöjd* (Ämnesrapport till rapport 253). Stockholm: Fritzes. (Johansson, Marlène & Hasselskog, Peter, författare)
- Suojanen, Ulla** (1997). Slöjd som en del av hållbar utveckling. I Seitamaa-Hakkarainen, Pirita & Uolila, Minna (Red.), *Produkt, Fenomen, Upplevelse* (ss. 73-87). (Techne serien: Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetsenskap, B:3/1997). Helsinki: University of Helsinki, Faculty of Education.
- Säljö, Roger** (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Säljö, Roger** (2005). *Lärande och kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Säljö, Roger & Linderöth, Jonas (Red.)**. (2002). *Utm@ningar och e-frestelser. IT och skolans lärkultur*. Stockholm: Prisma.
- Vygotsky, Lev** (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (Originaltexter publicerade 1930-1935)
- Vygotsky, Lev** (1986). *Thought and language* (A. Kozulin, översättning). Cambridge, MA: MIT Press. (Original utgivet 1934)
- Vygotsky, Lev** (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen* (K. Öberg Lindsten, översättning). Göteborg: Daidalos. (Original publicerat 1930)
- Wertsch, James V.** (1998). *Mind as action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.